

Verlag 21^e bijeenkomst Klankbordgroep Kennisplatform EMV

Datum: 6 maart 2024

Locatie: RIVM, Bilthoven

Aanwezige organisaties als deelnemer in de klankbordgroep:

EMC-ESD Vereniging – KPN - Ministerie van Defensie - Ministerie van Economische zaken en Klimaat (EZK) - Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) - Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) – Odido - Stichting EHS - Stralingsbewust Wonen/Info – TNO - Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

Van Kennisplatform EMV: Rijksinspectie Digitale Infrastructuur (RDI) – RIVM - voorzitter
Communicatieforum

Aanwezige organisaties als toehoorder:

Alliander - Bewonersplatform EMV - De Bouwbioloog – DNV - GGD GHOR NL - Kennisplatform EMV – KPN – EZK – RDI – RIVM - ZonMw - Stichting EHS - Stralingsbewust Wonen/Info

Notulist: Het Notuleercentrum

Niet-aanwezige genodigde deelnemers:

Schooneveld Advies – ACOM – Enexis - Erasmus MC – FHI – Gezondheidsraad – LVNL - Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties - Nederland ICT - Netbeheer NL – NVMBR - Tata Steel – TenneT – Telfort - Universiteit Utrecht – VUMC - Wim van Etten

Niet aanwezige toehoorders:

Boerderij Anders - CHB Nederland - GGD-arts – MST - Simons Care – StopUMTS - TU Delft - UMC Utrecht - WUR

1. Opening & mededelingen

De voorzitter van het Kennisplatform opent de vergadering en heet allen van harte welkom. Hij dankt het RIVM voor de gastvrijheid. Hij benoemt twee doelen van het Kennisplatform: het ophalen van input voor de activiteiten van het Kennisplatform en het aan de orde stellen van thema's aangedragen door de deelnemers in de Klankbordgroep. Alle aanwezigen zijn van harte welkom bij de borrel na de vergadering. Het symposium van 29 november 2023 zal bij agendapunt 5 worden besproken.

De deelnemer van Schooneveld Advies (beoogd spreker) heeft zich afgemeld. De deelnemer van Stralingsbewust zal haar vervangen bij de presentatie over Witte Zones in Nederland.

De deelnemer van Stichting EHS zal een presentatie houden over erkenning van elektrogevoeligheid in Nederland. De voorzitter van het Communicatieforum van het Kennisplatform EMV zal een presentatie geven over de Denkgroep Netvervuiling. Verder staan een terugblik en een vooruitblik op het jaarplan op de agenda. De Rijksoverheid heeft aan het Kennisplatform financiering toegekend voor de periode van 2024 tot en met 2027. Een korte voorstelronde volgt.

2. Korte toelichting activiteiten in 2023

De algemeen secretaris (AS) meldt dat de meeste activiteiten en informatie van 2023 op de website terug te vinden zijn. Zo is er uitgebreid geschreven over de (on)mogelijkheid om EMV te meten met een app op de smartphone. Ook is een Q&A gemaakt over infraroodpanelen. Het voorzorgbeleid elektriciteitsvoorziening vanuit de Rijksoverheid is herijkt, waardoor veel bestaande pagina's op de website zijn aangepast. Tevens is gewerkt aan een Q&A onderzoeksmethoden; deze complexe materie wordt op een begrijpelijke manier uitgelegd. Het samenstellen van deze Q&A duurt langer dan voorzien en wordt verwacht in 2024 te zijn afgerond. Items over het draadloos opladen van voertuigen zijn uitgesteld omdat dit commercieel nog niet mogelijk is.

Daarnaast zijn berichten geplaatst over het herijkte voorzorgbeleid voor magnetische velden bij elektriciteitsvoorzieningen, over de straling van de iPhone 12, en over het SCHEER-advies i.v.m. het herzien van de EU-aanbeveling en EU-richtlijn voor blootstelling aan EMV.

De klankbordgroep van 2023 wordt genoemd, evenals de twee bijeenkomsten van de Denkgroep Netvervuiling en het Symposium Digitalisering en Energietransitie.

Het Kennisplatform heeft diverse presentaties en bijdragen aan cursussen gegeven. En natuurlijk is ondersteuning geboden bij vragen uit de maatschappij en er zijn diverse gesprekken gevoerd.

3. Kennisplatform periode 2024 tot en met 2027

• (Te verwachten) ontwikkelingen de komende jaren

De voorzitter benoemt dat ontwikkelingen door de digitalisering en energietransitie zorgen in de maatschappij over gezondheid rond EMV van bronnen zoals mobiele telefoons, zendmasten en hoogspanningslijnen veroorzaken. Vooral bij de aanleg van nieuwe infrastructuur, zoals zendmasten, transformatorhuisjes en hoogspanningslijnen, en bij nieuwe ontwikkelingen zoals de uitrol van het 5G-netwerk en de ontwikkelingen van 6G, neemt de bezorgdheid toe. Alleen al in Amsterdam worden 3.600 nieuwe transformatorhuisjes gebouwd om aan de vraag naar elektriciteit te voldoen. Ook in en rond woningen zijn er veranderingen: er komen bijvoorbeeld steeds meer zonnepanelen, warmtepompen en oplaadsystemen, mensen koken vaker elektrisch en maken meer gebruik van elektrisch vervoer en wearables. Verwacht wordt dan ook dat de behoefte aan duiding de komende jaren zal blijven bestaan.

• Missie en Visie Kennisplatform

De voorzitter licht toe dat de missie en visie zijn bijgesteld. Deze worden getoond in de vorm van een infographic. De missie luidt "Helderheid brengen in kennis en vragen over EMV en gezondheidsaspecten in Nederland". De visie is "inzicht en handelingsperspectief bieden hoe om te gaan met EMV, wetenschappelijk onderzoek duiden omtrent de gezondheidseffecten van EMV en de dialoog organiseren".

Hiermee wil het Kennisplatform helderheid bereiken in het maatschappelijk debat dat vanwege de digitale en de energietransitie naar verwachting nog jarenlang zal voortduren.

• **Financiering en Algemeen Kader Kennisplatform**

De voorzitter benoemt de toezegging voor financiering van de Rijksoverheid voor de komende vier jaar (januari 2024 tot en met december 2027). Hij dankt de verschillende ministeries (EZK, VWS, BZK en Defensie) voor de bijdragen voor de komende jaren. Het Kennisplatform is blij met de financiering vanuit de overheid. Op het symposium heeft het Kennisplatform aangegeven in de toekomst meer te willen gaan doen. Om dit te bereiken zal op termijn meer financiering nodig zijn. De overheid heeft aangegeven dat voor aanvullende projecten met een goede onderbouwing extra financiering kan worden aangevraagd.

Gewerkt wordt aan een algemeen kader dat de werkzaamheden van het Kennisplatform weergeeft. De afzonderlijke jaarplannen moeten binnen dit algemeen kader passen.

• **Coördinerende verantwoordelijkheid EMV rijksoverheid**

De voorzitter meldt dat bij eerdere bijeenkomsten is gesproken over het ontbreken van een coördinerende rol binnen de overheid op het gebied van EMV. Zo is er bijvoorbeeld geen coördinatie op het gebied van EMV-blootstellingslimieten. Op dit moment is er nog geen duidelijkheid. Er zijn minstens zeven ministeries betrokken bij het EMV-dossier. Het Kennisplatform hoopt dat er op korte termijn uitsluitel over de coördinatie zal zijn.

De deelnemer van EZK begrijpt de behoefte aan coördinatie, maar kan hier nog geen uitsluitel over geven. Zij is van mening dat EZK te veel belangen in EMV heeft om ook de coördinatie te kunnen voeren. ABD TOPConsult, als adviesgroep van ervaren topambtenaren, is gevraagd om de secretarissen-generaal van de betrokken ministeries over een mogelijk centraal aanspreekpunt te adviseren.

De deelnemer van Stralingsbewust vraagt of de verschillende ervaringen van stralingsgevoeligen niet in het ongerede zijn geraakt nu er geen duidelijk aanspreekpunt is.

De deelnemer van EZK antwoordt dat alle input is meegenomen met de vraag om advies. In haar ogen dient eerst de organisatorische vraag beantwoord te worden, alvorens met de inhoudelijke vragen verder te gaan.

4. Korte toelichting keuze activiteiten in 2024 conform het concept-jaarplan 2024

De AS licht kort een paar uit te werken onderwerpen toe:

Q&A's over wetenschappelijke onderzoeksmethoden, netvervuiling, wearables (waaronder ook medische implantaten zoals pacemakers).

Micro-omvormers worden verkocht als zijnde stralingsvrij. De vraag is of ze dat zijn, dit dient echter nog onderzocht te worden.

Walstroom gaat over de elektrische voorziening waar (elektrisch aangedreven) schepen die in havens aanleggen hun kabels op kunnen aansluiten.

Verder wordt de informatievoorziening voor gemeenten over de herziening van het voorzorgbeleid met betrekking tot elektriciteitsvoorziening genoemd.

Als nieuwe ontwikkelingen voor 2024 noemt de AS:

De tweede frequentieveiling voor 5G en de aanloop naar 6G.

De Wereldgezondheidsorganisatie (of World Health Organization, afgekort WHO) is bezig met het uitvoeren van deelreviews over 5G.

Ook worden verschillende Europese onderzoeksprogramma's genoemd.

De AS benoemt verder de overige activiteiten zoals eerste indrukken, nieuwsberichten, en het actualiseren en vernieuwen van de website.

De Denkgroep Netvervuiling zal worden afgerond.

Verschillende bijeenkomsten met het bestuur en de twee fora zullen worden georganiseerd.

De drie kernwerkwoorden die de activiteiten van het Kennisplatform beschrijven, zijn: duiden, luisteren en helpen.

De deelnemers worden de volgende vragen gesteld:

- Kiest het Kennisplatform voor de juiste onderwerpen?
- Missen er belangrijke onderwerpen? (Zo ja, welke, en welke kunnen dan vervallen?)

De deelnemer van KPN geeft aan dat onlangs ook twee COSMOS-onderzoeken zijn gepubliceerd. Die kan het Kennisplatform toelichten op de website en in de communicatie.

De deelnemer van TNO moedigt het Kennisplatform aan om aan het thema onderzoeksmethoden het onderwerp weerbaarheid toe te voegen. Hij komt vaak mensen tegen die zich baseren op desinformatie (of pseudowetenschap) die zij op internet vinden. Hij vindt het belangrijk de doelgroep weerbaar te maken tegen desinformatie.

De voorzitter van het Communicatieforum geeft aan dat het Kennisplatform bij de uitgangspunten daarmee ook heeft geworsteld. Wetenschap heeft een inherente onzekerheid. Er is altijd ruimte voor interpretatie. De vraag is hoe het Kennisplatform mensen weerbaar kan maken zonder ze te vertellen hoe ze die onzekerheid kunnen reduceren. Bij de uitwerking is het van belang om concrete voorbeelden te geven. Een denkgroep zou hiermee aan de slag kunnen gaan.

De voorzitter vult aan dat die weerbaarheid organiseren in de vorm van het duiden van de wetenschappelijke kennis juist een doel is van het Kennisplatform.

De deelnemer van EZK voegt toe dat de Rijksoverheid op internet ook handvatten biedt om desinformatie te herkennen. Dit kan het Kennisplatform toevoegen aan de website.

De deelnemer van de EMC-ESD Vereniging is vanuit TC18 nauw betrokken bij het omschrijven van een viertal normen voor walstroom. Hij geeft zich hiervoor als contactpersoon op.

De deelnemer van de VNG geeft aan dat gemeenten veel informatie kunnen gebruiken omtrent over de energietransitie.

De deelnemer van EZK vraagt waarom walstroom een afzonderlijk onderwerp is. Ze vraagt of laadinfrastructuur niet een overkoepelend onderwerp zou moeten zijn.

De AS geeft aan dat walstroom een nieuw onderwerp is. Er zijn redelijk hoge vermogens mee gemoeid op plekken waar mensen dichtbij kunnen komen.

De voorzitter geeft aan betrokken te zijn bij Elaad. Ook deze organisatie legt de nadruk op de grootte van de laadinfrastructuur. Er zal nog worden besloten of bij dit onderwerp de focus alleen ligt op schepen of ook op andere toepassingen.

De deelnemer van TNO licht toe dat bij het aanleggen van een cruiseschip de capaciteit die nodig is voor de elektriciteit gelijk staat aan die van een kleine stad, die tijdelijk moet worden aangesloten.

De voorzitter dankt eenieder voor de gemaakte opmerkingen. Deze zullen worden meegenomen naar het bestuur en bij het vaststellen van het Jaarplan.

5. Terugkoppeling door deelnemers en vervolg op Symposium Digitalisering en Energietransitie, 29 november 2023

De voorzitter noemt als rode draad van het symposium dat de wetenschap vermaatschappelijkt en de maatschappij verwetenschappelijkt. De intentie was om de wetenschap en de samenleving te verbinden. Er waren die dag gevoelens van euforie dat het symposium heeft plaatsgevonden, maar ook gevoelens van scepsis over wat de volgende stappen zullen zijn.

De deelnemer van TNO vond het interessant om op het symposium verschillende uitgangspunten te zien. Het baart hem zorgen dat voor sommige anekdotische ervaringen die daar gedeeld werden de causaliteit met EMV moeilijk is uit te leggen. Hij wil zich hier niet van distantiëren, maar vanuit wetenschappelijk perspectief staat hij op grote afstand van de ervaringen die daar gedeeld werden.

De voorzitter dankt hem voor zijn openheid.

De deelnemer van Stichting EHS benoemt het verschil in waarneming. Stichting EHS raadt mensen aan om naar stralingsarme gebieden te gaan om het verschil te kunnen waarnemen. Hij deelt het ongemak van de deelnemer van TNO op de manier dat hij van mening is dat mensen met klachten door overheden niet volledig serieus worden genomen.

De deelnemer van RIVM waardeert beide bijdragen. Hij benoemt het verschil in taal per vakgebied. Hij waardeerde het verhaal van de elektrogevoelige spreker op het symposium in de zin dat de vermaatschappelijking van de wetenschap en de verwetenschappelijking van de maatschappij de dialoog vooruit kunnen helpen. Het RIVM denkt ook na over hoe zij ervaringen, zonder heel duidelijk wetenschappelijk bewijs, van groepen in de samenleving kunnen meenemen. Het heeft hem geïnspireerd om over deze vraag na te denken en deze groep dus niet uit te sluiten.

De deelnemer van Stralingsbewust vond het een zeer plezierig symposium. Hoe gaan wij (na het verhaal van de Gemeente Amsterdam en van de GGD) alle mensen voorzien van informatie? Voorts benadrukt hij het belang van de dialoog en het als samenleving tot een oplossing komen.

Hij is het eens met de noodzaak mensen weerbaarheid te bieden op het gebied van desinformatie en wetenschappelijk kritisch vermogen. De wetenschap heeft een bepaalde onderzoeksinstelling en methodiek. De onderzoeksvraag heeft wel degelijk invloed op het resultaat. Degene die stelt, moet ook bewijzen.

De deelnemer van Stichting EHS heeft het symposium als positief ervaren, met name de diversiteit van onderwerpen en inzichten. Hij vraagt zich af wat het Kennisplatform met deze informatie gaat doen. Hij vindt de mogelijkheden om een goede discussie aan te gaan redelijk beperkt.

De deelnemer van VNG geeft aan dat nog moet worden vastgesteld waar gemeenten zich aan dienen te houden. Wettelijke normen voor EMV dienen te worden vastgesteld zodat hierop beleid kan worden gevoerd.

De voorzitter geeft aan dat het Kennisplatform de VNG ook van expertise kan voorzien in de vorm van workshops en lezingen.

De voorzitter van het Communicatieforum is van mening dat normen kunnen helpen, maar niet alle problemen zullen oplossen. Het onderscheid van gezond en ongezond als het om EMV gaat, kan door mensen verschillend worden ervaren. Het beleid in Amsterdam probeert hier zo goed mogelijk invulling aan te geven door zorgen te adresseren en ook een bepaalde keuzevrijheid aan burgers te laten hoe zij hiermee willen omgaan.

Vanuit DNV wordt het belang benoemd van een technisch comité om te meten of EMV boven een norm uitkomt. Hij zou de discussie graag beperken tot hoe de blootstelling kan worden verminderd. Hij vindt dat het Kennisplatform geen waardeoordeel moet geven. In zijn ogen zou het er meer over moeten gaan hoe we elkaar kunnen helpen in plaats van wie aansprakelijk is.

De voorzitter concludeert dat het symposium over het algemeen als nuttig wordt ervaren. Hij acht dit een doorbraak. Velen hadden respect voor de kwetsbaarheid van de elektrogevoelige spreker. De afdrank is dat er goede presentaties waren, maar tot een goede dialoog is het niet gekomen. Een vorm in kleinere kring zou hieraan kunnen bijdragen. De woorden van de AS (duiden, luisteren en helpen) vatten dit mooi samen. Hoe het Kennisplatform nog beter kan luisteren en helpen, daar komt het bestuur later op terug.

6. Witte Zone in Nederland

De deelnemer van Stralingsbewust neemt de presentatie van de deelnemer van Schooneveld Advies over. De term witte zone wordt gebruikt om een stralingsarm gebied aan te duiden (hier is nog goed draadloos bereik met de mobiele telefoon en internet. De witte zone hoeft niet stralingsvrij te zijn, als deze maar stralingsarm is).

Stralingsgevoeligen zouden daar kunnen gaan wonen. De achtergrond van de zoektocht naar een dergelijke plek ontstond voor hem omdat zijn vrouw gevoelig is voor EMV.

Het huis en de auto zijn afgeschermd tegen straling. De situatie werd echter slechter, ook voor andere mensen. Bij een aantal gemeentes zijn ze ver gekomen met het vinden van een geschikte plek als witte zone. Vervolgens werd bijvoorbeeld een nieuwe zendmast geplaatst en kon de zoektocht opnieuw beginnen.

Het buitenland zou ook een optie kunnen zijn, maar de meeste mensen willen graag in Nederland blijven. In vrijwel iedere gemeente in Nederland zijn nog goede stralingsarme plekken. Gezocht wordt naar de afgelegen gebieden met weinig infrastructuur zoals treinen en (vaar)wegen. Veel geschikte locaties werden op korte termijn verkocht aan projectontwikkelaars. In diverse panden bleken xtc-labs te zitten.

Hij vraagt of stralingsgevoeligen een voorkeursrecht kunnen krijgen bij gemeenten of het Rijksvastgoedbedrijf voor stralingsarme gebieden.

De tweede vraag is of telecombedrijven een lijst kunnen verstrekken met plekken waar binnen twee kilometer afstand geen zendmast staat; de minimale afstand nodig voor een witte zone.

Bij witte zones zou het om een gemeenschap kunnen gaan, waarbij ook tijdelijk bewoners kunnen verblijven om te ervaren of hun klachten door straling komt of niet.

De fiscale status van die bewoners zal moeten worden bepaald; kunnen zij een woonvergunning krijgen zonder voordeurdelers te zijn?

Sommige stralingsgevoeligen hebben een eigen bedrijf. De vraag is of er een regeling kan worden getroffen zodat bewoners hun bedrijfsactiviteiten thuis (in de witte zone) kunnen uitvoeren.

De vraag is of de gemeenten of andere betrokken instanties bereid zijn te borgen dat er op bepaalde plaatsen geen zendmasten worden geplaatst.

De voorzitter geeft graag het woord aan de instanties om antwoord te geven op de vragen.

Witte zones zijn niet de core business van het Kennisplatform, maar ze willen wel graag helpen door bijvoorbeeld contact te leggen met een wethouder of staatssecretaris, zoals eerder in het verleden is gebeurd.

De deelnemer van EZK stelt voor om te informeren bij Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

De voorzitter dankt eenieder voor diens inbreng.

7. Erkenning van elektrogevoeligheid in Nederland

De deelnemer van Stichting EHS doet twee voorstellen voor het jaarprogramma.

Hij benoemt het VN-verdrag Handicap en bespreekt graag wanneer voorzorg wenselijk is. In het kennisbericht op de website staan drie mogelijke oorzaken van elektrogevoeligheid: EMV, psychische oorzaak, een andere milieufactor of ziekte (of een combinatie van deze factoren).

In 2022 kwam de European Economic and Social Committee (EESC) met een bericht over de uitrol van 5G dat elektrogevoeligheid erkend is door hen, het Europees Parlement en de Raad van Europa. Het is van belang dat niet alleen de technische aspecten worden meegewogen en dat wordt erkend dat er inbreuk wordt gemaakt op lichaamsintegriteit. Elektrogevoeligen voelen zich in de steek gelaten. In de presentatie verwijst hij naar een onderzoeker die voor de WHO heeft gewerkt. Die heeft in 2022 geschat dat 1 tot 10% van de mensen aan EHS lijdt. Het zou een epidemie kunnen worden genoemd. Hij vergelijkt de huidige situatie met EHS met ME, long Covid en Q-koorts. Ook maakt hij een vergelijking met de gevolgen van in aanraking komen met asbest. Het erkennen van de gevolgen van in aanraking komen met schadelijke stoffen kan honderd jaar duren.

De rol van het Kennisplatform zou naar zijn mening kunnen zijn om een instrument voor voorzorg in te richten. Hij benoemt de wetenschappelijke complexiteit, onzekerheid, onwetendheid, versterken van wetenschappelijk bewijs en het maken van afwegingen van handelen en niet-handelen.

Het VN-verdrag Handicap is opgesteld en ondertekend door Nederland in 2008 en geratificeerd in 2016. Hierbij is de oorzaak van de handicap irrelevant. Hij stelde de vraag of inclusie ook voor EHS geldt. Door VWS werd hij doorverwezen naar het College van de Rechten van de Mens. Het College van de Rechten van de Mens verwees naar hun besluiten. De Patiëntenfederatie heeft op de vraag niet gereageerd. VWS sluit zich aan bij de bevindingen uit de gesprekken met het College van de Rechten van de Mens. De vraag is hoe dit in de praktijk zijn uitwerking kan hebben. Hij zou dit graag in dit Kennisplatform bespreken. Hij oppert ook een Denkgroep Inclusie.

De deelnemer van TNO verwijst naar een advies van de Gezondheidsraad getiteld “Voorzorg met rede”. Dit kan als handvat dienen om de discussie te voeren.

De deelnemer van Stichting EHS legt uit dat de verschillende typen voorzorg uiteenlopen van het volgen van de wetenschap tot het voorbarig voorkomen van blootstelling.

De deelnemer van TNO vraagt zich af welke mate van onzekerheid men zou moeten toelaten in de besluitvorming.

De deelnemer van Stichting EHS is van mening dat hieraan een belangenafweging vooraf gaat.

De deelnemer van TNO geeft aan dat deze belangenafweging ook verkeerd kan uitpakken voor EHS.

De deelnemer van VWS benoemt de verschillen in vragen die gesteld zijn. Enerzijds hebben alle mensen, dus ook mensen met EHS, recht op toegankelijkheid en inclusie. Anderzijds is de vraag of EHS als handicap beschouwd dient te worden een hele andere.

Vanuit DNV wordt aangegeven wanneer iemand gehandicapt is, het noodzakelijk is te weten hoe deze persoon kan worden geholpen en hoe realiseerbaar dat is. Wat kun je zelf organiseren? En wat zou de overheid kunnen organiseren? Je mag heel voorzichtig zijn om daar regels voor op te stellen. Het begrip handicap gebruiken om gedaan te krijgen wat je wilt, is heel complex. Wil je voor bepaalde mensen een uitzondering maken?

De voorzitter dankt eenieder voor diens bijdrage. Het bestuur en de fora zullen de verschillende bijdragen in overweging nemen.

8. Denkgroep Netvervuiling

De voorzitter van het Communicatieforum geeft aan dat het goed gaat met de Denkgroep Netvervuiling. Er is open communicatie en uiteenlopende visies worden gedeeld. Daarbij is het van belang dat eenieder elkaar serieus neemt. Helpen is een belangrijk thema evenals het gegeven dat iemand zich ook kan vergissen. Ervaringen zijn uiterst persoonlijk. De vraag van iemand om de blootstelling aan straling te beperken, is al voldoende om hulp te krijgen, los van de vraag of elektrogevoeligheid bestaat.

In de Denkgroep wordt open gesproken en gewikt en gewogen of een oplossing zou kunnen helpen. Er kan ook een gezamenlijk belang zijn met netbeheerders.

De voorzitter dankt de spreker voor de update.

9. W.v.t.t.k.

Op verzoek van één van de KBG-deelnemers krijgt *een toehoorder van Bewonersplatform EMV* het woord. Zij bemerkt veel aandacht in het Kennisplatform voor de energietransitie. Het baart haar zorgen dat er nog beperkte aandacht is voor de digitale transitie en de daarmee gepaard gaande exponentiële datagroei en te verwachten stralingsbelastingstoename. Behalve technisch beleid vanuit telecombedrijven is hier geen beleid op. Niemand neemt eigenaarschap over de stralingsbelasting. Die wordt momenteel niet gemeten.

De deelnemer van TNO n.a.v. de opmerking over het groeiend dataverkeer, mag ook aandacht bestaan voor de impact op het milieu. Mensen en instellingen mogen zich afvragen hoeveel data men echt wil en moet gebruiken.

Het is zinvol om te kijken naar bijvoorbeeld 6G, de techniek die moet voorzien in deze data/digitale steden. Stralingsbelasting als bron heeft al een paar keer op de agenda van de KBG gestaan. Dit zal zeker onderdeel zijn van het 6G-aspect.

De deelnemer van RDI stelt dat data-sobriety een maatschappelijk en lastig vraagstuk is. Er ontstaan steeds meer producten die data zenden.

10. Rondvraag en sluiting

De aanwezigen hebben geen resterende vragen. *De voorzitter* sluit de vergadering.